

Wrocław, 21.04.2021

Prof. dr hab. dr h.c. mult. Marek Bojarski

Recenzja

**Rozprawy habilitacyjnej dr Marty Romańczuk-Grąckiej
pt. „Pojęcie funkcji przymusu psychicznego w prawie karnym”
Wydawnictwo C.H. Beck 2020r. s446., oraz dorobku naukowego**

Dr Marta Romańczuk-Grącka przedstawiła rozprawę pt. „Pojęcie funkcji przymusu psychicznego w prawie karnym” - Wydawnictwo C.H. Beck 2020 r. s 446, oraz zestaw innych Jej osiągnięć naukowych w celu wszczęcia postępowania habilitacyjnego (w tym autoreferat) jako podstawę oceny dorobku naukowego Kandydatki.

1. Rozprawa habilitacyjna

Wybór problematyki dotyczącej funkcji przymusu psychicznego w prawie karnym jako przedmiotu badań naukowych należy pozytywnie ocenić. Po pierwsze jest to problematyka niezwykle istotna bowiem dotyczy jednej z centralnych instytucji prawa karnego.

Autorka zwraca uwagę na to, iż problematyka przymusu była podejmowana sporadycznie, z reguły przy sposobności omawiania innych zagadnień. Dostrzegając ten fakt, Autorka podejmuje ambitną próbę całościowego,

kompleksowego omówienia tej instytucji. Jak podkreśla, Jej zamiarem jest uporządkowanie warstwy pojęciowej oraz wskazanie praktycznej funkcji w zakresie przypisanie odpowiedzialności karnej w sytuacji stosowania przymusu. Z przymusem mamy do czynienia w przypadku wpływania jednego podmiotu na drugi celem zmuszenia go do określonego zachowania. Osiągnięcie tego celu może być realizowane różnymi metodami. W rozprawie habilitacyjnej, głównie zwrócono uwagę na przymus psychiczny w odróżnieniu od przymusu fizycznego, któremu w zasadzie przypisuje się wyjątkową skuteczność przy zmuszeniu innej osoby do określonego zachowania się. Takie zawężenie badanej problematyki pozytywnie należy ocenić bowiem wyklucza ze sfery badań problematykę, która w prawie karnym doczekała się głębszego omówienia.

Realizując wyżej zarysowany cel badawczy, Autorka zdecydowała o wyborze metod badawczych przy pomocy których, chce udzielić odpowiedzi na nurtujące ją pytania. We wprowadzeniu znajdujemy wskazanie metod badawczych, na których oparta jest monografia. Wskazano tutaj, iż praca ma charakter teoretyczny i jest oparta na teoriach o różnym stopniu ogólności, na materiale normatywnymi i przyjętych rozwiązaniach praktyki wymiaru sprawiedliwości. W celu weryfikacji założonych hipotez badawczych zastosowano przede wszystkim metodę dogmatyczną, opartą na wykładni językowej i historycznej. Jak dalej podkreśla Autorka, ocenę rozwiązań normatywnych oparto na powszechnie stosowanej w nauce prawa karnego egzegezie tekstu prawnego. W tym celu posłużono się zarówno wykładnią językową, jak i wykładnią funkcjonalną. Autorka dostrzega związek metody dogmatycznej z metodą analityczną stosowaną względem aktów prawnych obowiązujących na ziemiach polskich, od okresu rozbiorów aż po dzień dzisiejszy.

Przyjęcie takich metodologicznych założeń spowodowało, iż rozpoczęła badania od rozwiązania problemu konceptualizacji pojęcia przymusu na płaszczyźnie językowej oraz w naukach społecznych. Temu zagadnieniu Autorka poświęca pierwszy rozdział dysertacji. W rozdziale tym podjęto rozważania nad

koncepcjami etymologicznymi, filozoficznymi, socjologicznymi, pedagogicznymi i psychologicznymi. To różnorakie spojrzenie na pojęcie przymusu pozwoliło Autorce na sformułowanie tezy, iż pojęcie to jest różnie przedstawiane w zależności z punktu jakiej dziedziny wiedzy na to patrzymy. Można jednak zauważyć, co podkreślono w dysertacji, że definicje tego pojęcia formułowane w różnych płaszczyznach, wzajemnie na siebie oddziałują co rodzi pewne trudności w ich precyzyjnym wyjaśnieniu.

Zawarte w tym rozdziale rozważania mają podstawowe znaczenia dla wyjaśnienia kwestii przymusu w sferze prawa. Prowadzone tu rozważania są bogato udokumentowane literaturą przedmiotu i dają podstawę do sformułowania opinii, iż Autorka jest w tym zakresie wyjątkowo kompetentna, a prowadzi swoje rozważania wielotorowo, w płaszczyźnie wielu dziedzin naukowych. W tych różnych i czasami od siebie odległych sferach, porusza się ze znanstwem omawianej problematyki.

W kolejnym rozdziale dysertacji znajdujemy rozważania dotyczące kształtowania się teorii przymusu i jego odmian w nauce prawa karnego. Autorka w tej części pracy zdecydowanie zbliża się do podstawowego zadania jakie postawiła przed sobą, a mianowicie rozpoznania istoty przymusu psychicznego w prawie karnym.

By jednak umiejscowić tę instytucję w płaszczyźnie prawa karnego, Autorka poprzedza omówienie jej na gruncie prawa prywatnego tj. w sferze wad oświadczenia woli. Tutaj następuje odwołanie się do rozwiązań przyjętych w prawie rzymskim, a to z kolei prowadzi Autorkę do odniesienia przymusu w prawie kanonicznym, tj. do ochrony prawnej zgody małżeńskiej. W dysertacji zwrócono uwagę na wyłączenie odpowiedzialności karnej w prawie kanonicznym, gdy mamy do czynienia z przymusem fizycznym w odróżnieniu od przymusu psychicznego, który łagodzi tę odpowiedzialność.

Na gruncie prawa polskiego przymus psychiczny umiejscowiono w strukturze przymusu kompulsywnego, który jest szerszy od przymusu psychicznego i jak

podkreśla Autorka, i jest jedynym właściwym dla określenia zakresu odpowiedzialności za czyn popełniony w sytuacji przymusowej.

W rozdziale III podjęto próbę rozstrzygnięcia relacji terminologicznych pomiędzy pojęciem przymusu psychicznego, a innymi zbliżonymi do niego. Autorka omawia tu takie pojęcia jak przemoc psychiczna, groźba, podstęp, wpływ społeczny i tzw pranie mózgu. Prowadzone w tym zakresie rozważania cechuje wielka dokładność w wyjaśnieniu istoty wymienionych tutaj pojęć i wskazanie na czym polega realizacja ich w praktyce. Ta część pracy ma duży walor poznawczy dla właściwej oceny przymusu i jego znaczenia w prawie karnym.

W kolejnym rozdziale dysertacji znajdujemy rozważania nad funkcją jaką pełni przymus psychiczny w płaszczyźnie prawa karnego. Autorka wskazuje tutaj na instytucje prawa karnego gdzie dostrzega ich związek z przymusem a to takie jak, obrona konieczna, stan wyższej konieczności, rozkaz przełożonego, czy ostateczna potrzeba. Katalog tych instytucji jest szerszy, bowiem zdaniem Autorki dostrzegamy ten związek również w instytucji podżegania, prowokacji, sprawstwa kierowniczego, sprawstwa polecającego czy usiłowania przymusu psychicznego. Po wskazaniu tych instytucji mających związek z przymusem, Autorka prowadzi pogłębione rozważania w jakim zakresie przymus jest powiązany z tymi instytucja prawa karnego. Rozważania te opiera o bogatą literaturę przedmiotu, a formułowane wnioski są poprawne i są logiczną konsekwencją wcześniej poczynionych ustaleń.

Bardzo istotne dla oceny przymusu psychicznego w płaszczyźnie prawa karnego są rozważania zawarte w rozdziale V. Autorka prezentuje w tym rozdziale ustawowe znamiona przestępstw, które odwołują się, czy są związane z przymusem. Habilitantka koncentruje się przede wszystkim na kierunkowych ustawowych znamionach strony podmiotowej, znamionach czynności wykonawczej, znamionach sposobu zachowania się sprawcy. W podsumowaniu Habilitantka stwierdza że ustawowe znamiona zwykle nie stanowią reprezentacji normatywnej przymusu psychicznego, jednak nabierają takiego znaczenia w zespołach

ustawowych znamion. Z tym stwierdzeniem należy zgodzić się bowiem jest ono w dysertacji mocno udokumentowane przykładami konkretnych regulacji prawnych.

W ostatnim rozdziale znajdujemy rozważania dotyczące omówienia odpowiedzialności karnej za czyny popełnione z użyciem i pod wpływem przymusu psychicznego i to zarówno tego kto stosował ten przymus jak i tego, na którego ten przymus był wywierany. W podsumowaniu Autorka stwierdza, że pojęcie przymusu psychicznego, ze względu na swój pozanormatywny charakter nie jest bytem samodzielnym, lecz stanowić może element określonej sytuacji.

Zgadząc się z ustaleniami i tezami, które formułuje Habilitantka odczuwam jednak pewien niedosyt w prezentacji, szczególnie w dwóch ostatnich rozdziałach dysertacji, wyraźnego przedstawienia i ustosunkowania się do stanowiska praktyki wymiaru sprawiedliwości tj stanowiska Sądu Najwyższego. Te ostatnie dwa rozdziały pretendują do bardziej praktycznego ujęcia przymusu psychicznego, a więc tej praktycznej warstwy jest tutaj zbyt mało.

2. Ocena rozprawy habilitacyjnej

Przedstawiona mi do recenzji rozprawa habilitacyjna jest interesującą, przede wszystkim z punktu widzenia przedstawienia i rozwiązania trudnego problemu badawczego. Autorka w miarę swobodnie porusza się po analizowanej problematyce, a jej oceny i wnioski są wyważone i trafne. W zasadzie w każdej pracy możemy dostrzec jej lepsze i słabsze strony. Ta praca nie jest wolna od obu takich stron. Wskazane w recenzji pewne niedociągnięcia czy braki nie obniżają jednak ogólnie pozytywnej jej oceny. W moim przekonaniu praca Pani dr Marty Romańczuk-Grąckiej spełnia kryteria stawiane rozprawom habilitacyjnym określonym w ustawie z dnia 14 marca 2003 r. o stopniach naukowych i tytule

naukowym oraz o stopniach i tytule naukowym w zakresie sztuki (Dz. U. Nr 65, poz. 595 ze zm.).

3. Dorobek naukowy

Przedstawiony do oceny dorobek naukowy Pani dr Marty Romańczuk-Grąckiej obejmuje kilka sfer Jaj zainteresowań. W głównej mierze związane są one z problematyką prawa karnego i kryminologii. Tu możemy wyróżnić takie sfery jak prawnokarne i kryminologiczne aspekty sekt destruktacyjnych, który to temat jest związany z przygotowaniem pracy doktorskiej, poświęconej temu zagadnieniu. Kolejna sfera zainteresowań badawczych Habilitantki dotyczy sfery różnorodnych form przemocy psychicznej, takich jak mobbing, stalking czy cyberprzemocy.

Zagadnieniu temu Habilitantka poświęciła kilka publikacji, bądź samodzielnie, bądź we współautorstwie. Na szczególną uwagę zasługuje tu publikacja wydana w Wydawnictwie Wolterd Kluwer business, Warszawa 2009 r. Kolejną sferą zainteresowań Habilitantki jest problematyka prawnokarnej ochrony dóbr indywidualnych. Przede wszystkim to sfera przestępstw przeciwko życiu i zdrowiu. Tej problematyce Autorka poświęciła dwie publikacje. Pierwsza to „Problematyka prawnokarnej naukowych ochrony życia w świetle poglądów Profesora Mariana Cieślaka (w) Profesor Marian Cieślak – osoba, dzieło, kontynuacje, red. W.Cieślak S. Steinborn, Warszawa 2013 r. Druga publikacja z tego zakresu to „Ratio legis kryminalizacji eutanazji w ujęciu ewolucyjnym – wybrane zagadnienia (w) S. Pikulski, M. Romańczuk-Grącka, Granice kryminalizacji i penalizacji, Olsztyn 2013 r. Ochronie dóbr indywidualnych w płaszczyźnie szeroko rozumianej wolności Habilitantka opublikowała kilka pozycji, w których poruszała problematykę przestępstw przeciwko wolności, wolności sumienia i wyznania. W tym nurcie rozważań mieszczą się również opracowania dotyczące wolności

seksualnej i obyczajności. Jeśli chodzi o tę sferę Jej zainteresowań to Habilitantka poświęciła jej najwięcej uwagi. Jest to szeroki wachlarz publikacji od pornografii do problematyki pedofilii. W tej płaszczyźnie badań Habilitantka dała się poznać jako kompetentny autor badanej problematyki. Jej tezy są i oparte na logicznej argumentacji i rzetelnie udokumentowane.

Naukowe opracowania Habilitantki dotyczą również problematyki prawnokarnej ochrony zwłok ludzkich. Temu zagadnieniu poświęciła kilka publikacji. Niezależnie od liczniejszych publikacji, które koncentrowała wokół wyżej zasygnalizowanych sfer, Habilitantka wyrażała również swoje opinie wobec tematów, które nie możemy uznać jako wiodące w Jej badaniach naukowych. Habilitantka zabierała głos w sprawie prawnokarnej ochrony tożsamości elektronicznej, polityki kryminalnej, stosowania środków penalnych, czy przeciwdziałania terroryzmowi. To wszystko wskazuje na szerokie spectrum Jej zainteresowań i znajomość problematyki, o której wypowiada się.

Merytorycznie dorobek naukowy Autorki można uznać za dość wartościowy. Jej opracowania są zazwyczaj na dobrym poziomie. Autorka w tych publikacjach porusza zarówno kwestie ważne jak i mniej istotne, ale w całości można je uznać za znaczący wkład w rozwój nauki, w szczególności gdy poddane ocenie są te bardziej obszerne opracowania.

Warsztat naukowy Autorki charakteryzuje zdolność trafnego ujmowania problemu i jego prezentacji i nie ulega wątpliwości, iż potrafi Ona łączyć ustalenia teoretyczne z ich zastosowaniem w praktyce.

4. Inne formy działalności

Habilitantka jest doświadczonym dydaktykiem. Zajęcia dydaktyczne prowadziła na kierunku Prawo, Administracja, Administracja i Cyfryzacja oraz na kierunku Bezpieczeństwo Wewnętrzne i to zarówno na studiach stacjonarnych jak i niestacjonarnych. Jeśli chodzi o formy tych zajęć to prowadziła zarówno wykłady jak i ćwiczenia. Prowadzone przez Habilitantkę zajęcia obejmowały problematykę prawa karnego, polityki kryminalnej, kryminologii w zakresie funkcjonowania sektów destrukcyjnych, normatywnych podstaw wykonywania zawodów prawniczych czy problematykę praktycznej interpretacji przepisów prawa karnego.

Obok powyższego Habilitantka sprawowała opiekę na prowadzonych pracami licencjackimi i magisterskimi. W sumie pod Jej kierunkiem przygotowano 185 prac dyplomowych.

Jeśli chodzi o pełnione przez Habilitantkę funkcje, to wskazać należy na niektóre. Była członkiem Rady Wydziału WPiA UWM, przewodniczyła czterem edycjom Warmińskiej Konferencji Nauk Penalnych. Pracowała w Komitecie Organizacyjnym Ogólnopolskiej Konferencji Naukowej, Olsztyn 14.06.2018. Pełniła funkcję przewodniczącego Komitetu Organizacyjnego czterech edycji Warsztatów Jurydycznych na WPiA UWM. Pełniła też funkcję opiekuna roku czy też brała udział w organizacji konkursów wiedzy z zakresu prawa karnego.

Za prace organizacyjne na rzecz Wydziału dwukrotnie była nagrodzona Nagrodą Rektora stopnia II.

Habilitantka była aktywna na polu popularyzowania nauki. Warto tu wskazać na Jej udział w projekcie Fundacji „Ubi sositas ibi ios” Wielka Encyklopedia Prawa dla której opracowała 25 haseł jak również na Jej aktywność w prowadzeniu szkoleń zawodowych.

Habilitantka odbyła przed uzyskaniem stopnia naukowego doktora dwa staże naukowe, w Wyższej Szkole Policji w Szczytnie oraz drugi na Uniwersytecie w

Bari we Włoszech. Po uzyskaniu stopnia doktora uczestniczyła w dwóch stażach naukowych tj. W Międzynarodowym Centrum Badań i Ekspertyz Kryminologicznych w Białymstoku (dwukrotnie). Habilitantka włącza się również w inicjatywy organizowane przez inne ośrodki badawcze. Przykładowo wskazać tu można na Jej udział w sieci badawczej „Polska sieć badawcza - Badania naukowe i prace rozwojowe na rzecz bezpieczeństwa państwa i obywateli” (wspólna inicjatywa Uniwersytetu w Białymstoku i Wyższej Szkoły Policji w Szczytnie.)

Habilitantka aktywnie uczestniczy również w organizowanych przez inne ośrodki naukowe konferencjach przygotowując na nie referaty (Uniwersytet im. Adama Mickiewicza w Poznaniu, Uniwersytet w Białymstoku, Uniwersytet Mikołaja Kopernika w Toruniu.)

5. Konkluzja

W podsumowaniu oceny zarówno rozprawy habilitacyjnej, dorobku naukowego, jak i innej działalności charakteryzującej sylwetkę Kandydatki do stopnia doktora habilitowanego, mogę stwierdzić, iż wszystkie elementy tej oceny upoważniają mnie do stwierdzenia, że spełnione są kryteria zawarte w art. 16 i 17 ustawy z dnia 14 marca 2003 r. o stopniach i tytule naukowym oraz o stopniach i tytule w zakresie sztuki (Dz. U. Nr 65, poz. 595 ze zm.) i ocena ta jest podstawą do prowadzenia dalszych czynności w postępowaniu habilitacyjnym.

